

Observatori Local

IDEES GLOBALES PER AL GOVERN LOCAL

EXEMPLAR PROMOCIONAL

Observatori Local. Idees Globals per al Govern Local és una publicació
d'Observatorio de las Ideas S. L. dirigida especialment al món local.

COORDINACIÓ EDITORIAL

Elena Costas, doctora en Economia i fundadora de KSNET

EQUIP D'INVESTIGACIÓ:

Josep Antoni Báguena
Jordi Baltà
Lluís Camprubí
Joan Frigols
Eduard Güell
Benjamín Augusto López
Lluís Medir
Luis Martín
Pol Morillas
Andreu Orte
Esther Pano
Bárbara Pons
Carles Rivera
Jordi Rosell
Paula Salinas
Elisa Stinus Bru de Sala
Mariona Tomàs
Francesc Trillas
Joan-Josep Vallbé
Ferran Vallespinós

EDITA

Observatorio de las Ideas S. L.

PRESIDENT

Daniel Fernández

PRESIDENT DEL CONSELL EDITORIAL

Isaías Taboas

CIF B65855868

Diputació, 262, 2n1a 08007
Barcelona Tel. 93 494 97 20
www.observatoriodli.com
ISSN: 2339-9562
D. Legal B.10113-2014

Observatori Local

IDEES GLOBALES PER AL GOVERN LOCAL

| IDEES D'INTERÈS |

POBRESA I MANCA D'HABITATGE A ESPANYA: ANÀLISI ENTRE ELS ANYS 2010 I 2019

Ressenya de **Clara Costas** sobre «Poverty, Extreme Poverty and Homelessness in Spain: An Analysis for the Period 2010-2019».

QUINS FACTORS DEFINEIXEN LES DIFERÈNCIES SALARIALS ENTRE CIUTATS?

Ressenya de **María Sánchez Vidal** sobre «Location, Location, Location».

EL PAPER DE LES BOTIGUES DE CONVENIÈNCIA EN LA DIETA DELS BARCELONINS

Ressenya de **Pau Orive** sobre «The Role of Convenience Stores in Healthy Food Environments: The Case of Barcelona (Spain)».

ÉS IRREVERSIBLE EL DESPOBLAMENT A ESPANYA?

Ressenya de **Javier Martínez Santos** sobre «Is Spanish Depopulation Irreversible? Recent Demographic and Spatial Changes in Small Municipalities».

| EL LLIBRE DEL MES |

L'ATZUCAC DELS JOVES: DEMOGRAFIA POLÍTICA, PRECARIETAT I REPETES DE FUTUR

La juventud atracada: Cómo un electorado envejecido cercena el futuro de los jóvenes, de **José Ignacio Conde Ruiz** i **Carlotta Conde Gasca**.

Benvolguts lectors,

Primer de tot, us desitgem el millor per al nou any que acabem d'encetar.

Per la nostra part, des d'Observatori de las Ideas, seguim treballant per idear i divulgar coneixements que puguin millorar la nostra societat, tant en general com en l'àmbit local. Així doncs, en aquest primer número de l'any, aportem quatre articles que pensem que són molt interessants i que haurien de conèixer els agents responsables de les polítiques públiques.

En primer lloc, un estudi sobre la pobresa evidencia que, per analitzar-la realment, cal partir d'un enfocament múltiple, i no solament tenir en compte els factors estrictament monetaris. Només d'aquesta manera es podran crear propostes públiques que ajudin a pal·liar la situació. Com a segona idea, partim de la mateixa pregunta que es fan els autors: per què ciutats de la mateixa mida tenen diferents nivells salarials? Utilitzant anàlisis de dades avançades, els autors demostren que aquestes diferències són degudes tant a les habilitats dels treballadors (característiques individuals o educació, per exemple) com a la ubicació geogràfica, la productivitat industrial i els costos de l'habitatge.

El tercer article se centra en el que coneixem com a «botigues de conveniència», els *badulaques* regentats normalment per estrangers que cada vegada són més rellevants en els ecosistemes d'alimentació local de les ciutats europees. Si bé normalment aquestes botigues s'associen a un impacte negatiu en els patrons de consum, pel fet de ser punts de venda d'ultraprocessats, begudes energètiques i alcohol, aquest estudi demostra que poden contribuir positivament a la disponibilitat d'aliments saludables. I, per acabar, la quarta idea tracta d'un tema que ens hauria de preocupar: el despoblament dels municipis més petits. Malgrat el lleuger augment de població com a conseqüència de la immigració durant la primera dècada del segle actual, la Gran Recessió i la pandèmia de la covid-19 han impactat de manera significativa sobre els petits municipis espanyols. Així doncs, és possible aturar aquest èxode rural?

Tanquem aquesta primera revista de l'any 2024 amb un llibre que ens farà reflexionar: *La juventud atracada*, de José Ignacio Conde Ruiz i Carlotta Conde Gasca. És una anàlisi profunda i crítica sobre la situació actual dels joves a Espanya, des de com l'envelliment de la població i la desatenció política vers ells estan modelant les polítiques públiques, des de la influència de la demografia en la despesa pública i les eleccions, fins als efectes concrets en el mercat laboral i l'habitatge. I això sí que és un repte de futur que no podem desatendre.

Confiam que aquestes idees siguin del vostre interès i que, d'alguna manera, suposin un pas endavant.

L'editor

POBRESA I MANCA D'HABITATGE A ESPANYA: ANÀLISI ENTRE ELS ANYS 2010 I 2019

- **Publicació:** «Poverty, Extreme Poverty and Homelessness in Spain: An Analysis for the Period 2010-2019», *Journal of Poverty and Social Justice*, 31(2), 2023, p. 191-211. Disponible a: <https://bristoluniversitypressdigital.com/view/journals/jpsj/31/2/article-p191.xml>
- **Autors:** **Adrián Cabrera** és professor ajudant doctor a les universitats d'Alcalá i de Nebrija, i **Carmelo García-Pérez** és catedràtic d'Economia a la Universitat d'Alcalá.
- **Síntesi:** **Clara Costas**, sociòloga i urbanista, consultora especialitzada en dinàmiques urbanes i organització territorial. Actualment coordina un servei per a persones grans vulnerables a l'Ajuntament de Barcelona.

SÍNTESI DE LA IDEA

En estudiar les situacions de vulnerabilitat més greus, cal partir d'un enfocament múltiple, no solament dels factors estrictament monetaris. Així, la pobresa ha de ser analitzada a partir del major nombre de necessitats insatisfetes, per poder definir amb precisió els col·lectius en situacions d'exclusió social severa (entre els quals destaquen les llars unipersonals, llars amb infants, els joves, persones amb un nivell educatiu baix i de nacionalitat estrangera) i proposar polítiques públiques eficients per pal·liar la seva situació.

La pobresa és una realitat cada cop més present als països desenvolupats de la Unió Europea, entre els quals destaca Espanya, que encapçala la llista des de finals del 2008. De fet, es considera que constitueix un problema estructural de la societat espanyola des de mitjans dels anys noranta, ja que afecta, aproximadament, una de cada cinc llars i es xifren en 800.000 les persones que han caigut en una pobresa extrema després de la crisi sanitària. Malgrat aquestes dades, i després de considerar que hi ha un buit d'estudis de pobresa i pobresa extrema en l'àmbit espanyol, els autors d'aquest estudi decideixen analitzar el problema des de diverses perspectives per tal d'identificar les causes que fan augmentar la probabilitat de trobar-se en aquesta situació.

Així, tracten d'abordar, de manera crítica, l'ús de llinars monetaris absoluts per definir les situacions de pobresa, però, al seu torn, assenyalen l'arbitrarietat existent en la definició dels llinars monetaris relatius (fixats en funció dels ingressos del conjunt de la població). En general, la literatura especialitzada entén que viuen en situació de pobresa les persones que perceben uns ingressos inferiors al 60 % de la mitjana, mentre que altres estudis treballen amb percentatges inferiors, arribant fins i tot al 20 % (pobresa profunda) o al 10 % (pobresa extrema).

Aquí, però, es proposa una metodologia més precisa; una anàlisi multifactorial que també tingui en compte les privacions materials, entenent com a situació de privació material severa el fet que una llar no pugui disposar, com a mínim, de quatre dels següents nou ítems: anar de vacances una setmana a l'any; un àpat de proteïna animal cada dos dies; mantenir la llar a una temperatura adequada; fer front a despeses imprevistes; pagar a temps les despeses relacionades amb l'habitatge principal, i no poder permetre's un cotxe, un telèfon, un televisor o una rentadora. Complementàriament, i a partir d'aquest marc teòric, es defineix com a pobresa constant el fet de patir privació, almenys, en quatre dels elements d'aquesta llista i tenir uns ingressos per sota del 60 % de la mitjana de la població.

Partint de models de regressió logística, i fent servir les variables socioeconòmiques disponibles a l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) i l'Enquesta per a les Persones sense Llar (EPSL) de l'INE, s'observa que l'evolució dels índexs de pobresa segons els llindars monetaris està marcada pels cicles econòmics. Així, s'evidencia un augment de la pobresa durant la Gran Recessió (2010-2013), seguit d'una disminució gradual fins al 2019 (que ha afectat poc més d'un 20 % de la població al llindar menys restrictiu per a tot el període analitzat). Tot i que es poden apreciar tendències diferents entre les taxes de pobresa material i monetària en algun moment, les taxes multidimensionals (que contempnen les privacions materials severes i la pobresa constant) demostren les incidències del cicle econòmic, i s'aprecien descensos més acusats entre els anys 2014 i 2017. No obstant això, per als llindars monetaris més restrictius (amb el 10 % i el 20 % d'ingressos mitjans, que han afectat menys d'un 5 % de la població), tan sols s'observen petites variacions al llarg del període, cosa que confirma que les situacions de pobresa extrema no responen a estímuls econòmics.

Pel que fa a la identificació de factors determinants de la pobresa extrema, variables com l'edat (com més edat, menys risc), la nacionalitat (ser estranger) o el nivell educatiu (no tenir estudis superiors) constitueixen elements principals, a més d'estar influenciats per altres característiques, com ser propietari d'un habitatge, la ubicació, l'existència de fills i altres factors relacionats amb la situació laboral, l'estat de salut i les percepcions econòmiques.

Cal assenyalar que en els llindars més restrictius de pobresa no hi ha diferències de gènere notables. Ara bé, quan es té en compte el llindar menys restrictiu (60 %) i la privació material, s'observen dos resultats diferents: els homes tenen més probabilitats de trobar-se en una situació de pobresa monetària, mentre que les dones tenen més possibilitats de viure una situació de pobresa multidimensional.

En l'anàlisi de la situació laboral és on es perceben les diferències més grans. Els assalariats i les persones que reben una prestació tenen menys risc de trobar-se en una situació de pobresa monetària, tret de la prestació per desocupació, cas en què, únicament quan es consideren els llindars més restrictius, és factible reduir el risc d'afrontar una situació de pobresa monetària.

Per a la privació material severa, l'edat i l'educació també són factors determinants, i cal afegir-hi el fet de ser una llar unipersonal o amb infants. Les diferències més grans respecte a les situacions de pobresa monetària es troben en la situació laboral i la influència dels beneficis econòmics rebuts. En aquest cas, els treballadors que treballen pel seu compte, així com els estudiants i els jubilats, tenen menys probabilitats de trobar-se en una situació de privació material greu que els assalariats, i només les prestacions de jubilació en determinats períodes poden ser atenuants.

Si ens atenim a la relació entre pobresa extrema i manca d'habitatge, destaca que el perfil de persones en situació de pobresa constant s'assembla significativament al de les persones sense llar (especialment, en les variables d'edat, nacionalitat i nivell d'estudis), cosa que pot suggerir que la vulnerabilitat implica una combinació de privacions més enllà dels aspectes econòmics. En aquest sentit, els autors destaquen que, tot i que més de la meitat de les llars tenen certa dificultat per arribar a final de mes, no és comú endarrerir-se en els pagaments relacionats amb l'habitatge (que, si s'allarguen en el temps, en poden provocar la pèrdua).

En resum, cal destacar els avantatges de l'enfocament multidimensional per millorar la caracterització de formes específiques de pobresa, com la infantil (que afecta el 16 % de la població espanyola), per contribuir, així, a la identificació de polítiques públiques que permetin abordar millor les situacions de pobresa i prevenir-les.

QUINS FACTORS DEFINEIXEN LES DIFERÈNCIES SALARIALS ENTRE CIUTATS?

- **Publicació:** «Location, Location, Location», National Bureau of Economic Research, *Working Paper Series* 31587, 2023. Disponible a: <http://www.nber.org/papers/w31587>
- **Autors:** **David Card** és catedràtic d'Economia a la Universitat de Berkeley; **Jesse Rothstein**, catedràtic de Política Pública i Economia a la Universitat de Berkeley, i **Moises Yi**, economista sènior al Centre for Economic Studies de l'U. S. Census Bureau.
- **Síntesi:** **María Sánchez Vidal**, doctora en Economia i sòcia a KSNET.

SÍNTESI DE LA IDEA

Per què ciutats de la mateixa mida tenen diferents nivells salarials? Utilitzant anàlisis de dades avançades, aquest article revela que aquestes diferències són degudes tant a les habilitats dels treballadors com a la ubicació geogràfica. Si bé les característiques individuals i l'educació són elements decisius, altres factors com la productivitat industrial i els costos de l'habitatge també hi influeixen significativament. Les dades obtingudes proporcionen perspectives noves i essencials per a les persones responsables de polítiques locals, i emfasitzen la importància d'atraure talent, promoure indústries d'alta productivitat, gestionar el cost de l'habitatge i facilitar la mobilitat laboral per al desenvolupament econòmic i social de les ciutats.

Aquest paper ofereix una anàlisi detallada i rigorosa sobre com i per què les persones treballadores de diferents ciutats, però de mida semblant, perceben sous diferents. Els autors defineixen les ciutats com a «commuting zones» (CZ); és a dir, àrees urbanes que sovint comprenen diversos municipis en els quals les persones es mouen diàriament per anar de casa a la feina, i viceversa. Així, aquest estudi aprofundeix en la comprensió de la dinàmica salarial urbana, crucial per al disseny d'unes polítiques locals efectives.

Els autors utilitzen dades del programa Longitudinal Employer-Household Dynamics Program, que conté informació sobre els salaris de les persones treballadores, la seva ubicació geogràfica i les indústries on treballen. A més, a través de sofisticades tècniques econòmiques, Card, Rothstein i Yi descomponen la variació dels salaris en diferents ciutats tenint en compte una sèrie de factors que podrien esbiaixar els resultats, com les diferències del cost de vida i la composició industrial. Això els permet aïllar els efectes estrictament geogràfics, de manera que els salaris quedin apartats dels efectes derivats de la composició de la indústria i la demografia dels treballadors, amb la finalitat d'identificar quina part d'aquesta variació es pot atribuir a les habilitats i capacitats dels individus, i quina part és deguda a les característiques de la ubicació.

Així, en primer lloc, l'article aborda la teoria que les persones que tenen més formació tendeixen a preferir certes ciutats, cosa que influeix en els nivells de salari. Els autors argumenten que, efectivament, l'habilitat i l'educació dels treballadors són factors clau en la variació dels salaris mitjans entre diferents ciutats. Aproximadament el 50 % de les diferències salarials es poden atribuir a la variabilitat en la capacitat de les persones treballadores. Això implica que les ciutats que atrauen gent amb més formació i habilitats tendeixen a oferir salaris més alts, i, per tant, es reforça la idea que la política local hauria d'anar enfocada a atraure i retenir el talent.

En segon lloc, l'estudi examina la hipòtesi que algunes indústries són intrínsecament més productives i, en conseqüència, ofereixen salaris més alts. Tot i que les aglomeracions industrials locals estan associades a salaris més alts, les diferències en la composició i en els retorns específics de cada ciutat a les empreses només expliquen una petita fracció dels efectes mitjans del lloc en els salaris. Això suggereix que, si bé és important per a les polítiques locals fomentar la instal·lació d'indústries d'alta productivitat, per si sol no n'hi ha prou per explicar les variacions salarials entre ciutats.

En tercer lloc, l'article explora la idea que determinats llocs generen més densitat de població o de capital humà perquè són més atractius, ja sigui pel clima o per ser referents culturals o econòmics. L'estudi mostra, aleshores, que la bretxa salarial entre persones treballadores amb o sense educació universitària és més pronunciada en llocs més grans i amb salaris més alts. Tanmateix, es destaca que gran part d'aquesta variació és deguda a diferències en les habilitats relatives dels dos grups en diferents llocs, més que no pas a l'atractivitat intrínseca de la ubicació.

D'altra banda, en aquest estudi s'assenyala un aspecte important però sovint ignorat: els costos d'habitatge locals. Els autors argumenten que aquests costos compensen, i fins i tot poden superar, les primes salarials locals, ja que les persones que es traslladen a ciutats més grans no necessàriament gadeixen d'un major consum net d'habitatge. Aquesta observació cal que la tinguin en compte els responsables de la política local, ja que assenyala la necessitat d'equilibrar els salaris amb el cost de vida en el moment de desenvolupar estratègies que pretenguin atraure talent i negocis.

Finalment, en aquest article es manifesta la importància de la mobilitat geogràfica de les persones treballadores i el seu impacte en els salaris. La mobilitat entre diferents ciutats pot tenir com a resultat canvis en els ingressos, cosa que reflecteix els efectes causals de la ubicació. Això subratlla la importància de les polítiques que faciliten la mobilitat laboral i residencial, així com el desenvolupament d'infraestructures que connectin de manera eficaç les diferents àrees urbanes.

En resum, l'estudi de Card, Rothstein i Yi no tan sols confirma les tres vies principals a través de les quals les ciutats de la mateixa mida poden oferir diferents nivells de salari, sinó que també proporciona una comprensió matisada de com aquests factors interactuen i afecten la dinàmica salarial. Les seves troballes emfasitzen la necessitat de polítiques vàries que considerin tant l'atracció de talent i la promoció d'indústries d'alta productivitat com l'accés a l'habitatge i la facilitació de la mobilitat geogràfica. Aquestes estratègies, adaptades a les característiques específiques de cada ciutat, són fonamentals per millorar l'atracció i la retenció de treballadors qualificats i d'empreses, i alhora afavoreixen el creixement econòmic i el benestar dels ciutadans.

EL PAPER DE LES BOTIGUES DE CONVENIÈNCIA EN LA DIETA DELS BARCELONINS

- **Publicació:** «The Role of Convenience Stores in Healthy Food Environments: The Case of Barcelona (Spain)», *Cities*, n. 133, febrer del 2023. Disponible a: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.104118>
- **Autors:** **Laura Calvet-Mir** és doctora en Ciències Ambientals per la Universitat Autònoma de Barcelona; **Elena Domene** és doctora en Ciències Ambientals per la Universitat Autònoma de Barcelona; **Xavier Garcia** és doctor en Ciències Ambientals per la Universitat de Girona; **Marta Garcia-Sierra** és doctora en Ciències Ambientals per la Universitat Autònoma de Barcelona, i **Margriet Goossensen**, màster en Ciències Ambientals a la Universitat de Wageningen (Països Baixos). D'una manera o altra, tots col·laboren amb l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB).
- **Síntesi:** **Pau Orive**, graduat en Filosofia, Política i Economia per la Universitat Pompeu Fabra; treballa d'assistent en la investigació a KSNET.

SÍNTESI DE LA IDEA

Les botigues de conveniència tenen cada cop un paper més rellevant en els ecosistemes d'alimentació local de les ciutats europees. Normalment, s'associen a un impacte negatiu en els patrons de consum, ja que són punts de venda d'ultraprocessats, begudes energètiques i alcohol. Tanmateix, aquest estudi demostra que poden contribuir positivament a la disponibilitat d'aliments saludables. Per fer-ho possible, seria crucial la implicació de les administracions perquè incorporin més diversitat de fruita i verdura de proximitat a través dels canals de comercialització.

Sens dubte, l'entorn físic, social i econòmic determina la manera en què ens alimentem. Allò que trobem a les prestatgeries dels comerços més propers a les nostres llars configura el que els autors defineixen com a «ecosistemes d'alimentació local», quelcom fonamental per a l'alimentació i, alhora, per a la salut de les persones. Aquests poden ser més o menys saludables en funció de la varietat i qualitat dels productes que ofereixen, però altres variables com el preu, la disposició, l'etiquetatge o la promoció també són importants a l'hora de valorar l'accés de la població a una dieta saludable.

Barcelona, com molts altres nuclis urbans, ja no és la ciutat de botiguers que va caricaturitzar Santiago Rusiñol a *L'Auca del senyor Esteve*. De moment, perviuen els mercats municipals –en bona part, perquè són una de les prioritats d'actuació del govern local–, però el teixit comercial ha experimentat canvis molt profunds en les darreres dècades. La liberalització del mercat immobiliari, a través de les reformes de la Llei d'arrendaments urbans, la pujada del lloguer dels locals i, principalment, la manca de relleu generacional, estan portant a una progressiva desaparició dels comerços de barri; establiments que, d'altra banda, no són atractius per a les noves generacions, sumides en l'acceleració de les urbs –i del núvol– i acostumades a consumir a les grans superfícies o directament a internet.

Una altra de les dinàmiques que ha comportat la globalització ha estat la incessant arribada d'immigrants. A Barcelona, el tercer col·lectiu estranger més nombrós és el pakistanès. El seu caràcter emprenedor queda demostrat per la proliferació de petits comerços en els sectors de les telecomunicacions i l'alimentació, principalment. Aquests darrers són l'objecte d'estudi d'aquest

article, i els autors s'hi refereixen com a «botigues de conveniència». Popularment coneguts com a *pakis* o *badulaques* –noms amb els quals els propietaris no se senten identificats–, són comerços petits que ofereixen tota mena d'aliments i altres productes bàsics, amb un horari d'obertura més ampli de l'habitual. De fet, el seu negoci s'amplia especialment en horaris en què els supermercats estan tancats, entre les nou i les onze de la nit, i els diumenges, tot i que formen part del nostre ecosistema d'alimentació local cada dia de la setmana. Sovint, es considera que tenen un impacte negatiu perquè són punts de venda d'ultraprocessats, begudes energètiques i alcohol –tot i que aquests productes també s'ofereixen als supermercats–, però també és freqüent trobar caixes amb fruita a l'entrada de les botigues de conveniència.

Aquest estudi, realitzat per diversos investigadors de l'IERMB, deixa de banda els prejudicis per entendre, de manera rigorosa, el paper que juguen les botigues de conveniència en els ecosistemes d'alimentació local de les ciutats europees mediterrànies. El centre de l'anàlisi és Barcelona, amb una mostra de 170 comerços en 22 barris, estratificada per densitat urbanística i turística, i nivell econòmic del barri. Després d'elaborar una cistella saludable amb dinou aliments, es va comparar la disponibilitat, la qualitat i el preu d'aquests mateixos aliments respecte a les cinc cadenes de supermercats més rellevants. La conclusió probablement sorprendrà la majoria: les botigues de conveniència contribueixen positivament a l'accés a aliments sans per als ciutadans. No obstant això, els autors es curen en salut –i, al mateix temps, la conclusió perd contundència–, en matisar que, atès que també venen articles amb un alt contingut en sucre, greixos i calories, el seu impacte net encara està per determinar.

En concret, s'observa que dues de cada tres botigues de conveniència inclouen fruita i verdura a les seves prestatgeries, valorades, en la major part dels casos, com de qualitat mitjana-bona, tot i que els supermercats ofereixen millor qualitat a un preu més baix. Amb tot, aquesta dada és fiable només en els casos en què es va poder comparar, ja que s'assenyala com a limitació de l'anàlisi de preus que a les botigues de conveniència molts productes no inclouen etiquetes amb el preu. No obstant això, el factor diferencial probablement es troba en la diversitat. Dins la categoria de verdura de l'esmentada cistella d'aliments saludables, el 87,6 % de les botigues de conveniència venien tomàquets, però els pebrots i el carabassó amb prou feines apareixien en un terç de les botigues, i l'enciam, menys d'un quart de les vegades. De fet, les botigues de conveniència que venen fruita i verdura ofereixen, de mitjana, 6,5 productes diferents, una xifra que als supermercats s'acosta a 20. Així, mentre que la disposició d'aquests aliments a l'entrada podria exercir de *nudge* ('empenya') per a una compra saludable, un indicador que mesurés la proporció d'aliments saludables respecte al conjunt del que es ven –i comparat amb la puntuació als supermercats– podria aportar una evidència més conclusiva.

D'altra banda, si l'evolució en l'oferta de comerços –de manera molt simplificada– consisteix en la desaparició del comerç tradicional enfront de l'expansió de les grans superfícies i les botigues de conveniència, seria interessant incorporar les botigues de barri en aquesta comparativa. Cal prendre com a referència el context anterior per esclarir adequadament quin ha estat l'impacte de la proliferació de les botigues de conveniència sobre la disponibilitat d'aliments a les ciutats.

Per acabar, l'estudi planteja una sèrie de recomanacions polítiques, entre les quals destaca l'apel·lació directa a les autoritats perquè tractin els propietaris d'aquests comerços com a ens bàsics per vendre fruita i verdura de proximitat a preus assequibles gràcies a uns canals curts de comercialització. A fi de comptes, les botigues de conveniència ja formen part del patrimoni comercial de moltes ciutats, per això és essencial que contribueixin, de manera positiva, a l'oferta de productes saludables, de qualitat i assequibles per a tota la població.

ÉS IRREVERSIBLE EL DESPOBLAMENT A ESPANYA?

- **Publicació:** «Is Spanish Depopulation Irreversible? Recent Demographic and Spatial Changes in Small Municipalities», *Vienna Yearbook of Population Research*, Vienna Institute of Demography (VID), Acadèmia de Ciències de Viena, vol. 21(1), p. 1-1. Disponible a: https://austriaca.at/0xc1aa5576_0x003e1c33.pdf
- **Autors:** **Fernando Gil Alonso** és professor agregat (*permanent lecturer*); Jordi Bayona-i-Carrasco, lector Serra Húnter, i Isabel Pujadas-Rúbies, catedràtica; tots tres a la Universitat de Barcelona.
- **Síntesi:** **Javier Martínez Santos**, economista investigador a l'Esade Center for Economic Policy (EsadeEcPol).

SÍNTESI DE LA IDEA

Tot i el lleuger augment de població com a conseqüència de la immigració durant la primera dècada del segle actual, la Gran Recessió i posteriorment la pandèmia de la COVID-19 han tingut un impacte significatiu sobre els municipis espanyols més petits. Llavors, és possible aturar el despoblament? Els autors d'aquest estudi destaquen que, malgrat que alguns municipis van experimentar un creixement durant les recuperacions econòmiques de les esmentades crisis, la tendència general segueix sent decreixent; i aquest fenomen està influenciat tant per factors econòmics com per la ubicació geogràfica, cosa que reflecteix una creixent concentració espacial derivada de les economies d'aglomeració del segle XXI.

El despoblament dels petits municipis espanyols és cosa sabuda, malgrat que hi va haver un augment de població durant la primera dècada del segle XXI gràcies a la immigració estrangera. Tanmateix, la Gran Recessió va posar fi a aquesta tendència, i la posterior recuperació econòmica no ha fet que el despoblament general revertís, tot i que és cert que hi ha diferències regionals i també segons el tipus de municipis.

Segons les dades, Espanya ha experimentat un fort creixement de població al segle XXI, però els municipis més petits han patit una important i progressiva pèrdua d'habitants a causa de l'emigració cap a àrees urbanes. Aquest fenomen, conegut com a «èxode rural», ha provocat l'envelliment i la masculinització de la població d'aquests indrets.

Centrat en tot això, aquest estudi també examina l'impacte de la pandèmia de la COVID-19 en els municipis petits, i mostra que, tot i que n'hi ha que van començar a créixer de nou, la tendència general cap al despoblament persisteix, especialment, en certes regions. La pandèmia va alterar els patrons demogràfics, amb un augment de la mortalitat, una disminució dels naixements i canvis en els fluxos migratoris, particularment amb un augment de l'emigració des de les grans urbs cap a poblacions més petites.

El despoblament és un fenomen demogràfic i espacial que es pot explicar per mitjà de factors econòmics, i sovint requereix polítiques específiques per tal de contrarestar-lo. Els canvis en el model econòmic, com el pas d'una societat agrària a una economia industrial i de serveis, han estat una causa important del despoblament al camp.

Als municipis rurals amb creixement natural negatiu, l'augment de població només pot provenir del creixement migratori positiu. L'aparició d'immigrants estrangers ha estat la principal font de recuperació de la població en petits municipis, tant als Estats Units com a Europa. No obstant això, la major part dels pobles d'Espanya han experimentat un creixement migratori negatiu; n'han

marxat més persones de les que hi han arribat, especialment en municipis on la població s'està envellint. Per contra, les grans àrees urbanes han atret joves amb estudis.

Un altre factor rellevant és l'ús temporal d'aquests petits municipis per una població flotant que hi viu durant una part de l'any, principalment, a l'època de vacances o durant els caps de setmana. Aquest fenomen ha ajudat a prevenir l'abandonament total d'aquests petits pobles, encara que la població permanent segueixi disminuint.

L'anàlisi de població segons la mida del municipi mostra que a Espanya es va créixer de 41,1 milions el 2001 a 47,3 milions el 2021; un creixement impulsat, en gran part, per la immigració. Tanmateix, els municipis petits no han seguit exactament el mateix patró, ja que molts han continuat decreixent en habitants; particularment, durant la crisi econòmica.

L'estudi classifica més de 5.000 petits municipis en nou categories segons el seu creixement poblacional al llarg del segle XXI, i identifica diferents tendències. Alguns van perdre població de manera continuada, mentre que d'altres van mostrar estabilitat o creixement. Les diferències geogràfiques són significatives: el despoblament és més accentuat al nord i menys accentuat en àrees més densament poblades, com la vall de l'Ebre, les costes mediterrània i atlàntica, els arxipèlags i Andalusia.

La investigació conclou que el despoblament en petits municipis espanyols mostra signes de polarització espacial creixent i que està influenciat, principalment, per la mida de la població i la ubicació geogràfica. Les interaccions amb localitats mitjanes i grans, així com la dependència del turisme, són factors clau que poden influir en la capacitat de mantenir o augmentar la població.

L'ATZUCAC DELS JOVES: DEMOGRAFIA POLÍTICA, PRECARIETAT I REPTES DE FUTUR

José Ignacio Conde Ruiz i Carlotta Conde Gasca, *La juventud atracada: Cómo un electorado envejecido cercena el futuro de los jóvenes*, Edicions Península, Barcelona, 2023.

Per **Ariane Aumaitre**.

Aquest llibre ofereix una anàlisi profunda i crítica sobre la situació actual dels joves a Espanya, des de la influència de la demografia en la despesa pública i les eleccions, fins als efectes concrets en el mercat laboral i l'habitatge.

El pes de la demografia en la política i en la despesa pública

Els primers capítols estan dedicats a entendre el pes de la demografia política en la despesa pública i el seu finançament, i com la situació actual posa en risc el pacte intergeneracional. La tesi central d'aquesta obra, *La juventud atracada*, parteix de la creixent irrellevància demogràfica i, per tant, política, de la joventut. La premissa fonamental és que l'envelliment de la població ha debilitat la veu política dels joves i n'ha limitat la capacitat per imposar la seva agenda en eleccions crucials.

Des dels inicis del període democràtic fins a l'actualitat, s'ha produït un canvi significatiu en la composició demogràfica d'Espanya; els habitants de menys de trenta anys han passat de representar un 50 % a apenes el 30 % de la població total. Aquest canvi es complementa, a més, amb el fet que, en l'actualitat, un de cada quatre votants supera els seixanta-cinc anys, en comparació d'un de cada sis a la dècada dels vuitanta del segle passat.

L'anàlisi identifica dos problemes principals que afecten la participació i la influència política dels joves. En primer lloc, l'agenda política juvenil es presenta com a més variada i dispersa, cosa que complica que connectin. En contrast, els votants de més edat són més accessibles, tant a nivell mediàtic (s'informen a través de mitjans tradicionals, com la televisió o la ràdio) com en termes de preferències (centrades en temes com les pensions o el nivell d'impostos). El segon problema rau en el curterterminisme, caracteritzat per la manca d'enfocament a llarg termini en la presa de decisions polítiques. D'acord amb els autors, això es reflecteix en l'acord, comú a tots els partits polítics, a l'hora d'aprovar reformes que impliquin augmentar la despesa pública en pensions, així com millorar el nivell de vida dels pensionistes, fins i tot els que perceben pensions més altes.

El pes de la demografia política ha estat clau en diverses eleccions que s'han celebrat darrerament en països del nostre entorn, i el llibre ho il·lustra amb uns quants exemples. Per exemple, un cas en què la demografia política va jugar contra els joves va ser el referèndum del Brexit de l'any 2016. Un 70 % dels joves d'entre divuit i vint-i-quatre anys van votar a favor del *remain*, és a dir, romandre a la Unió Europea, mentre que un 60 % de la població de més edat va votar a favor del Brexit. Si bé les dades confirmen que la participació dels joves en el referèndum va ser més baixa, la demografia política els hauria estat desfavorable en qualsevol cas: encara que el percentatge de participació hagués estat el mateix, senzillament per la mida dels grups d'edat, el resultat no hauria variat. El cas opo-

sat, quan la demografia política no penalitza els joves, el podem trobar en les últimes eleccions als Estats Units, país en què aquest segment té un pes demogràfic significatiu. Allà, un 61 % de joves van votar a favor de Biden, tenint en compte, a més, que aquest segment de població va augmentar la seva participació en un 11 % respecte a l'any 2016. Aquests casos destaquen la importància crucial de la demografia política i el fet que pot ser un factor determinant en la capacitat dels joves per influir i canviar el curs polític.

El monstre de les pensions

Tal vegada la màxima representació de les conseqüències de la demografia política a Espanya és la despesa en pensions, així com les reformes portades a terme en els darrers anys. El segon i tercer capítol del llibre revelen una realitat contundent: la despesa desmesurada en pensions ha deixat poc marge fiscal per a inversions en àrees indispensables per a la joventut. Tenint en compte l'envelliment de la població, l'amenaça d'un marge encara més reduït en el futur és més que plausible.

Les pensions absorbeixen més del 60 % de la despesa social d'Espanya, i això genera un ampli suport en l'opinió pública per dos motius fonamentals: la major part de la societat està directament o indirectament vinculada a les pensions, ja sigui percebent-les o anticipant-s'hi, i els jubilats constitueixen un grup nombrós i homogeni, demogràficament i políticament.

Davant aquesta realitat política, la visió curterminista prèviament esmentada obstaculitza l'adaptació del sistema de pensions a la longevitat creixent. Com a conseqüència, les pensions no tan sols absorbeixen un tant per cent cada vegada més alt dels recursos del pressupost públic, sinó que també comprometen el futur dels joves. La comparació visual entre la despesa en pensions i educació revela una tendència preocupant: mentre que la despesa en pensions creix, l'altra disminueix, i això comporta un deteriorament evident en la justícia intergeneracional.

Les pensions, a més, es converteixen dia a dia en un monstre cada vegada menys sostenible. L'envelliment progressiu de la població pot fer que l'any 2050 només hi hagi un treballador i mig per cada pensionista, en contrast amb els tres actuals. Aquest escenari planteja dubtes sobre la viabilitat d'un pacte intergeneracional real, ja que, per mantenir les pensions, aquestes han de ser sostenibles financerament.

D'acord amb els autors, les reformes de les pensions a Espanya en els darrers anys, lluny d'abordar eficaçment el problema, han agreujat la situació. L'any 2021, la derogació del factor de sostenibilitat va ser reemplaçada per una pujada de cotitzacions, mal anomenada «mecanisme d'equitat intergeneracional». De nou, es carregaven els costos en els joves sense una revisió adequada de la realitat. En aquesta mateixa línia, la reforma del 2023 marca una fita, en ser la primera reforma de la democràcia que dona com a resultat un augment de despesa profundament insolidària. Augmentar els impostos per assegurar les pensions sense tenir en compte l'augment de la longevitat deixa escassos recursos per a programes que puguin arribar a beneficiar els joves.

Enmig d'aquest debat, el curterminisme i la demografia emergeixen novament com a factors determinants. En aquest sentit, després del dràstic augment de la inflació l'estiu del 2022, i en un context de moderació salarial per als treballadors, les pensions han augmentat al mateix ritme que els preus, sense cap tipus de debat públic sobre això ni cap crítica per part de l'oposició. Aquesta situació reflecteix la preocupació electoral dels polítics, que eviten tocar qualsevol partida que afecti les persones grans, cosa que subratlla la influència ineludible que aquestes tenen en les eleccions.

El finançament de l'estat del benestar i els compromisos per al futur

L'altra cara de la moneda de la despesa en pensions seria el finançament d'aquestes partides, un tema en el qual se centra el quart capítol. El punt de partida és la preocupació per la càrrega financera que s'està traslladant a les generacions més joves. En aquest sentit, el llibre destaca els problemes vinculats a l'emissió de deute públic com a principal mètode de finançament per a les despeses, ja que això crea una càrrega financera que, en lloc de ser abordada en el present, s'ajorna per al futur. Una estratègia que implica que les generacions actuals no assumeixin la responsabilitat fiscal de les seves demandes a l'Estat, sinó que, efectivament, transfereixen les seves «factures impagades» als més joves.

Aquesta transferència de càrrega financera es veu agreujada pel fet que molts dels actuals beneficiaris dels serveis de l'Estat, en particular, les persones grans, es mostren reticents a pagar els impostos amb què es financen les despeses que ells mateixos requereixen. Com a resultat, el dèficit que es produeix s'explica no només per una despesa pública excessiva, sinó també per una resistència a augmentar la recaptació fiscal de manera que s'alineï amb la despesa. En aquest sentit, el llibre destaca que a Espanya es paguen menys impostos que la mitjana de la Unió Europea. Això es relaciona amb les preferències dels votants de més edat, que tendeixen a resistir-se als increments fiscals que podrien finançar adequadament els serveis i beneficis que sol·liciten a l'Estat; al seu torn, però, aquesta situació planteja greus desafiaments per al futur del pacte intergeneracional i la sostenibilitat fiscal de l'estat del benestar.

En analitzar les dades de la despesa pública en relació amb el PIB, s'observa que la despesa va augmentar 0,7 punts percentuals, i va passar del 41,44% al 42,1% entre els anys 2008 i 2019. Tanmateix, si s'examinen les partides específiques, emergeixen tendències alarmants respecte al pacte intergeneracional. S'observa una disminució en el percentatge de despesa assignat a àrees crucials per als joves, com la protecció del medi ambient, l'habitatge o l'educació; per contra, s'incrementa significativament el pressupost en protecció social, quelcom que se centra especialment en àrees de més edat. Per exemple, l'increment s'ha destinat, principalment, a cobrir despeses relacionades amb la malaltia, la incapacitat, l'edat avançada (pensions) i supervivents (pensions de viduitat). En contrast, les partides que beneficiarien els més joves, com les destinades a la família i als fills, l'habitatge, la desocupació o l'exclusió i la protecció social, han caigut o gairebé no han experimentat augments. És important destacar que, avui dia, gairebé el 50% de la despesa pública total es destina a programes per als més grans, cosa que representa un 82% de la despesa social general.

La situació actual dels joves: la joventut atracada

Enfront d'una demografia política que afavoreix les persones grans i sembla deixar de banda els joves, aquests s'enfronten a les conseqüències d'un pacte intergeneracional que no prioritza les seves necessitats. La situació del mercat laboral, la renda o l'accés a l'habitatge són els problemes i reptes més grans als quals s'enfronta la joventut en l'actualitat.

El mercat laboral i la renda dels joves

La precarietat laboral segueix sent una realitat per als joves espanyols, i en limita les seves oportunitats i la seva capacitat per avançar i establir-se econòmicament. La situació actual del mercat laboral a Espanya presenta reptes significatius, i sovint es veuen atrapats en una espiral de contractes temporals o precaris. Aquesta precarietat els impe-

deix accedir a l'estabilitat necessària per aconseguir fites importants, com l'adquisició d'habitatge, l'emancipació o formar una família.

A Espanya, l'ocupació s'ha caracteritzat, durant molts anys, per la seva naturalesa temporal i precària, i això és particularment problemàtic per a la població jove. Tot i la reforma laboral del 2021, que ha millorat les situacions de temporalitat, no s'ha aconseguit erradicar la inestabilitat laboral. En aquest sentit, una dada reveladora és que la Seguretat Social registra anualment vint-i-cinc milions d'altres i vint-i-cinc milions de baixes per a una força laboral de vint milions, cosa que evidencia una alta rotació en la feina.

Aquesta situació suggereix que els joves s'han convertit en treballadors més pobres, amb salaris més baixos i més inseguretats laborals, especialment després de les últimes crisis econòmiques. Fins i tot en períodes de recuperació econòmica no s'han restaurat completament les condicions laborals prèvies. L'any 2008, els treballadors d'entre setze i quaranta-quatre anys tenien una renda mitjana anual d'entre 10.300 i 11.000 euros. No obstant això, després de la crisi del 2009, els salaris per als treballadors d'entre divuit i vint-i-nou anys van caure gairebé un 15 % més que en altres grups d'edat. Tot i que les rendes s'han anat recuperant lleugerament, avui dia els joves es troben amb salaris mitjans que encara s'assemblen als de l'any 2008. Paral·lelament, els més grans de seixanta-cinc anys han passat a ser el grup poblacional amb la renda mitjana anual més alta.

Davant d'aquests reptes, la reforma laboral del 2021 ha estat la primera de la història de la democràcia que ha limitat dràsticament l'ús de la contractació temporal. D'acord amb els autors, avança en la bona direcció en termes de temporalitat, quelcom visible en les dades, però el seu impacte en la reducció de la precarietat és menys clar. Així, la rotació laboral no ha disminuït al mateix ritme que la temporalitat, i la quantitat de contractes que s'acaben cada dia o mes tampoc no ha variat, sinó que segueix creixent de manera desproporcionada. A més, els joves segueixen estant sobrerrepresentats en els llocs de treball més precaris, com els fixos discontinus, els contractes a temps parcial (que han augmentat) o aquells que són acomiadats en finalitzar un període de prova.

L'habitatge: un obstacle creixent

A la precarietat laboral i la pèrdua de renda relativa, els joves han de sumar-hi un mercat de l'habitatge cada vegada menys accessible per a ells, com evidencia el capítol sis del llibre. Avui dia, d'acord amb els autors, l'oferta pública d'habitatge de lloguer és pràcticament inexistent, i no hi ha una política pública robusta que s'hi centri.

Un factor crucial és la disparitat entre l'increment dels salaris mitjans i el preu dels habitatges, tant en règim de compra com de lloguer. Com acabem d'assenyalar, els sous de les persones de menys de trenta-cinc anys són els que menys han augmentat en els últims anys, i això agreuja encara més la situació. Aquesta manca d'increment salarial, combinada amb l'absència de polítiques efectives d'habitatge, provoca que els joves difícilment puguin emancipar-se. L'esforç econòmic que suposa comprar o llogar un habitatge és significativament més gran per als joves d'avui que per als de les dècades dels vuitanta i noranta del segle passat. A escala nacional, els preus del lloguer han experimentat un augment de prop del 50 %. I, pel que fa als que sí que aconsegueixen accedir a un habitatge, aproximadament el 40 % destina més del 30 % dels seus ingressos al pagament del lloguer, cosa que implica un esforç econòmic considerable.

Com a resultat, a Espanya, el 65 % dels joves d'entre divuit i trenta-quatre anys viuen amb els pares, en contrast amb el 48 % de la mitjana europea; i la mitjana per abandonar la llar se situa als vint-i-nou anys, enfront dels vint-i-sis a Europa. Aquesta diferència és

bàsica per a la definició d'un projecte vital, ja que el retard en l'emancipació també implica un ajornament en decisions importants com tenir fills o formar una família. En aquest sentit, aproximadament la meitat de les dones de quaranta-cinc anys declaren que van tenir el seu primer fill més tard del que haurien desitjat, cosa que reflecteix una tendència preocupant, especialment en un context en què Espanya té una de les taxes de fecunditat més baixes del món, amb 1,19 fills per dona en edat fèrtil, xifra per sota de la mitjana de fills desitjats.

En resum, la situació de l'habitatge a Espanya representa un repte significatiu per als joves, ja que no tan sols limita la seva capacitat per viure de manera independent, sinó que també afecta decisions vitals i perpetua cicles de dependència i inestabilitat econòmica.

Reptes de futur en el món del canvi climàtic i les transformacions tecnològiques

En un llibre sobre la joventut, és essencial anar més enllà dels errors del passat o dels problemes del present, i dedicar una mirada als reptes del futur. Els autors se centren en dos d'aquests reptes: la revolució digital i el canvi climàtic, que són punts clau en l'agenda política dels joves per avançar cap a un futur més sostenible i equilibrat generacionalment.

Els joves d'avui estan experimentant el canvi tecnològic més intens conegut en tota la història. Aquest canvi ja es dona en un context desafiador, marcat per l'envelliment de la població i la crisi climàtica, i els autors hi identifiquen tres reptes principals que portarà la revolució digital.

- En primer lloc, les noves formes de treball. Les plataformes digitals han generat noves oportunitats laborals, però també formes de treball més precàries. Molts joves es veuen obligats a treballar com a autònoms, assumint així tot el risc sense les garanties laborals tradicionals. A més, la tecnologia pot arribar a desplaçar un nombre més gran de treballadors en comparació amb revolucions industrials anteriors.
- En segon lloc, la necessitat d'adaptar l'educació als avenços de la tecnologia. L'educació juga un paper vital a l'hora de preparar els joves per a un mercat laboral en canvi constant, i la necessitat d'adaptar-se i aprendre noves habilitats complementàries a les tecnologies emergents és més gran que mai. En aquest context, una formació adequada és imprescindible per evitar una creixent desigualtat tecnològica.
- El darrer repte seria la concentració econòmica a les grans ciutats, ja que s'està donant un fenomen d'aglomeració. Això, combinat amb la precarietat laboral i el cada cop més difícil accés a l'habitatge, dificulta la independència econòmica dels joves i la realització de projectes de vida personals.

El canvi climàtic representa potser el repte més gran per a les generacions futures. Actualment, els efectes perjudicials de l'escalfament global s'estan transferint, *de facto*, a les generacions futures. Tanmateix, aquest problema no es pot resoldre sense una visió a llarg termini, ja que els esforços polítics actuals tardaran dècades a manifestar efectes mesurables en la temperatura global. I, a més, és indispensable una coordinació internacional i global.

La lluita contra aquest fenomen té un component generacional molt marcat, amb temes candents com el dret a contaminar (Quina generació té dret a contaminar? Les actuals o les futures?); el sacrifici del creixement i consum actual (Fins on està disposada a sacrificar-se, la societat actual, en termes de creixement i consum, per assegurar una millor qualitat mediambiental per al futur?), o els reptes polítics (La generació actual,

està disposada a acceptar un creixement més baix o l'ús d'energies més costoses a canvi de deixar un planeta millor?).

En conclusió, els joves d'avui afronten reptes sense precedents en la història, tant en l'àmbit tecnològic com en el mediambiental. La seva capacitat per adaptar-se, innovar i participar activament en la solució d'aquests problemes serà determinant per al futur del planeta i de la societat.

Receptes de futur: Propostes perquè els joves tinguin veu

El llibre acaba amb una sèrie de receptes de futur, des de l'àmbit polític i fiscal, que tenen com a objectiu equilibrar la balança a favor dels joves. Són propostes que cerquen garantir que els interessos i el benestar de les generacions més joves siguin tinguts en compte i protegits.

En l'àmbit polític, els autors ens parlen del vot obligatori, la reducció de l'edat de votar o la creació d'institucions que protegeixin els joves. El vot obligatori podria ser una mesura efectiva per augmentar la participació i el pes polític dels joves, i assegurar una representació més gran i equitativa de totes les edats en el procés electoral. D'altra banda, una reducció de l'edat electoral als setze anys permetria als joves tenir veu en decisions polítiques que afectaran directament el seu futur, i incentivaria, a més, el seu interès i participació en assumptes polítics des d'una edat primerenca. Per acabar, els autors també proposen establir organismes que garanteixin que les seves necessitats i preocupacions es tinguin en compte en la formulació de polítiques públiques.

Pel que fa a les regles fiscals, destaquen tres propostes: dèficit estructural zero, una norma fiscal intergeneracional i un ús adequat dels fons Next Generation. El dèficit estructural zero consistiria a eliminar o prohibir aquest dèficit quan l'economia es trobi en ple rendiment o en la seva producció potencial; això evitaria l'acumulació de deute, que haurien de pagar les generacions futures. Els autors també proposen una nova regla: per cada euro addicional que es gasti en les persones grans, se'n destinarà un altre d'addicional als més joves. Aquesta norma fiscal té com a objectiu equilibrar la despesa entre generacions, assegurant que els joves rebin una inversió justa i proporcional. Finalment, els fons Next Generation s'haurien de centrar en les pròximes generacions; és a dir, a invertir en el seu futur i benestar.

* * *

José Ignacio Conde Ruiz és doctor en Economia per la Universitat Carlos III de Madrid, catedràtic de Fonaments de l'Anàlisi Econòmica a la Universitat Complutense de Madrid i subdirector de la Fundació d'Estudis d'Economia Aplicada (FEDEA). A proposta del Ministeri de Treball i de la Seguretat Social, ha format part del Comitè d'Experts encarregat de desenvolupar el Factor de Sostenibilitat de les Pensions l'any 2013. **Carlotta Conde Gasca** és estudiant de primer de Ciències Físiques a la Universitat Autònoma de Madrid

Ressenya d'**Ariane Aumaitre**, consultora de Política Pública i investigadora de doctorat a l'Institut Universitari Europeu.